

Litteratur

BENGT JOHANSSON:

Människoekologi

Det hör till vardagen att läsa om allvarliga störningar i naturen. Det handlar om vitt skilda problem som avgaser, livsmedelbrist, nedsmutsning i havet eller i atmosfären, spridning av nukleära avfall och jordens överbefolkning. Sådana delfrågor har tendens att diskuteras isolerat från sitt ekologiska sammanhang och man har som enskild person ytterst svårt att få en översiktlig sammanställning av dessa för mänskligheten helt avgörande frågor. Ofta har man även svårt att kunna se samband och få enhetlig syn på problem vilka egentligen hör ihop. Risken finns då att man hanterar och diskuterar delsymtom och på så sätt förvärrar ett problem genom brist på översiktligt kunnande.

Frågorna är angelägna och uppmärksammas av många. Särskilt personer i beslutsfattande ställning torde ha behov av en väl avvägd sammanställning.

Bengt Hubendick, författaren till "Människoekologi", är zoolog och har tidigare publicerat sig i ekologiska sammanhang. Som nybliven pensionär har han nu samlat sig till ett imponerande pionjärbete genom att sammanställa ekologiska problem från många olika verksamhetsfält. Boken kan närmast rubriceras som en encyklopedi gjord av en ytterst kunnig och allmänbildad person. Litteraturlistan på drygt tusen referenser vittnar om stor beläsenhet samt förmåga att kunna extrahera relevanta kunskaper från såväl naturvetenskapliga som sociala fälten. Men inte bara boklig kunskap utan även erfarenheter från resor till olika platser på jorden torde ha berikat författaren med värdefulla iakttagelser.

Innehållet är en tvärvetenskaplig redogörelse om ekologin, dvs läran om hur livet hänger samman i alla dess former på jorden.

Man kan presentera boken i tre avsnitt den icke biologiska miljön, den biologiska och den sociala.

Den abiotiska miljön (dvs det icke levande) omfattar mineral, luft, vatten och inte minst energi och dess omvandling. Författaren behärskar terminologin om enheterna inom detta område på klargörande sätt. Redan i inledningen presenterar han det genomgående temat i boken: energiflödet som förutsättning för allt liv. Via fotosyntesen är solljuset den

enda energikälla som möjliggör ett bestående liv på jorden. Ett självklart påpekande kan det tyckas men som blir tankeväckande när det påpekas att förbränning av lagrad fotoenergi i form av kol, olja och ved tillsammans med kärnkraft svarar för 80% av dagens energiomvandling. I detta sammanhang presenterar författaren det generella termodynamiska synsättet att all energiomvandling medför ökning av entropin och att vi människor således i ett ekologiskt sammanhang påskyndar denna process. Nedsmutsning och utarmning av naturresurser blir termodynamiskt konsekventa följder av energihanteringen.

Livets olika former i vatten och på land presenteras ur flera intressanta aspekter. Så beskrivs tex förutsättningen för odling av grödor med beaktande av de begränsningar som förädlade växter har. De odlas i stora monokulturer vilka kan vara instabila system som fordrar särskild skötsel med biocider och näring. Kommer dessa monokulturer i olag kan stora livsmedelskatastrofer hota. Genom att ha bundit sig till denna form av jordbruksproduktion har man även gjort sig beroende av riklig gödsling med den påverkan det kan ha på grundvatten och atmosfär. Avflödet av näringsmedel till sjöar medför ökad algproduktion och därvid uppstår syrgasbrist i vatten med fiskdöd som följd. Jordbruket och skogsavverkning äventyrar genom sina bruksmetoder jordens omvandling med erosion och ökenomvandling. Inom detta område som på många andra ger författaren en mängd referenser.

Regnskogarna utgör ett annat synnerligen komplext samspel mellan många känsliga arter och kan ej återställas om de utrotas. Jorden går därvid miste om en synnerligen viktig genupsättning vars konsekvenser vi inte kan överblicka. Risken för utarmning av variation och livsförutsättning på jorden kan ej negligeras.

Efter flera exemplifieringar inom dessa områden belyser författaren människans utveckling inom ramen för den biologiska historien. Ursprungligen var människan samlare-jägare, för att övergå till jordodlare och så småningom till den industrialiserade och urbaniserade människan. Det framgår då klart

hur oförmögen dagens urbaniserade människa är att intuitivt uppleva att den är en del av det biologiska systemet. Detta förhållande medför att människans värderingar och livsstil medför besvärande konsekvenser för det ekologiskt lämpliga. Som kulturbyggare synes den urbaniserade människan att sträva efter att bygga en kultur som inte hör till den biologiska sfären.

De ovan nämnda exemplen från boken är enbart glimtar från många områden. Trots att man tycker att den lätt skulle kunna hemfalla åt klagomål och jämmer är den anmärkningsvärt neutral i sin beskrivning även om författaren inte alltid kan dölja var han har sina sympatier. Konstruktiva synpunkter finns även och undertonen är optimistisk.

Ett viktigt inslag är att flera begrepp får en tolkning på ett icke konventionellt sätt. När man vet att energi ej kan förbrukas utan endast omvandlas kan man därför fråga sig vil-

ken systematisk felsyn vi får då vi talar om energiproduktion. Vi kan distribuera och omvandla energi men inte producera som vi tankevässigt förleds att tro av vårt språkbruk. Begrepp som BNP uppfattar vi som positivt och eftersträvar att det skall öka. Men ekologiskt och termodynamiskt innebär det att vi är angelägna att snabbt omvandla resurser till sopor, låt vara att människan under en kort intermediär fas tillgodogör sig verksamheten.

Vikten av att kritiskt värdera språket framgår härvid som angelägen så att felaktigt språk inte förleder oss till felaktigt tänkande och skadligt handlande.

För människor som arbetar med industrialiserings- och samhällsfrågor utgör denna bok en utomordentlig sammanställning av fakta och medger vidgning till angränsande områden. För personer som undrar hur mänskligheten skall kunna hantera alla fakta den känner är den en inspirationskälla.

CARL JOHAN LJUNGBERG:

Rättssäkerhet och demokrati

Ett uttryck för demokratiernas problem idag är det ökande intresset för juridiska och rättsliga former. Med ökat förlitande på dessa hoppas många stävja en växande och alltmer förförenad statsmakt.

Vid ett seminarium hösten 1984 behandlade förlaget Ratio några till detta fenomen anknutna frågor. Nu föreligger boken *Rättssäkerhet och demokrati* (Ratio 1985). Som professor Torgny Segerstedt betonar i förordet har intresset för rättssäkerhet idag flera specifika förevändningar. Men motiven är liknande. Temat kunde lika väl ha kallats "naturrättens död och uppståndelse".

Allt flera människor förnimmer sålunda, att det finns värden som bör stå över det nationella styresskicket, dvs inte framstår som nog skyddade av detta. Det kan gälla

individuella värden (rätten till liv), men också kollektiva, tex att klara miljö- och kärnvapenhotet, eller mellanstatliga tvistefrågor av olika slag.

För en växande grupp iakttagare är rättssäkerheten också ett krav för kulturell och ekonomisk kreativitet och förnyelse. Det betonas av flera författare i boken.

Rättssäkerhet och godtycke kan uppträda trots (eller kanske därför) att individernas handlingar blivit alltmer inspunna i lagar och regleringar. Nils-Eric Sandberg ger en nyttig provkarta på sådana lagar, inte minst från organisationernas och arbetsrättens område. Han ger följande bestämning av rättssäkerhet: "att inte utsättas för åtgärder som utan mitt initiativ eller mitt godkännande begränsar min rörelsefrihet i juridisk eller ekono-